

УДК 316.77+004.738.5

Галина Остапенко,
старший викладач кафедри комп'ютерних наук КНУКіМ

Комунікація та комунікативна активність суспільства в добу інтернет-технологій: соціальний аспект

У статті розглядаються питання комунікації та комунікативної активності суспільства в добу інтернет-технологій, соціальні проблеми інформаційного впливу Мережі.

Ключові слова: інтернет-комунікація, інтернет-технологія, комунікативна активність суспільства, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційний простір.

Протягом останніх років сформувалися передумови для широкомасштабного переходу до інформаційного суспільства у багатьох країнах світу, про що стверджують проведені дослідження науковців [1, с. 111]. Сприяла переходу до такого суспільства й мережа Інтернет з її властивостями та функціями соціального інституту, "населеного" користувачами, значна частина яких відноситься до молодого покоління.

Сучасне комунікаційне суспільство характеризується постійним примноженням, прискоренням, ущільненням і глобалізацією комунікацій, кількість яких невпинно зростає, змінюється, все більше людей залучається до комунікаційного процесу, взаємозв'язки між окремими комунікаціями стають все ширшими. Суспільство стало залежним від них. У цій новій ситуації комунікація стає об'єктом дослідження. Перед суспільством постає нове завдання — як об'єднати в єдині типи поведінки соціальні групи з автономною поведінкою, як організувати соціальний простір [2].

Метою пропонованого дослідження є аналіз комунікації та комунікативної активності суспільства у віртуальному середовищі мережі Інтернет.

Інформаційно-комунікативна активність суспільства в добу інтернет-технологій постійно зростає і охоплює значні маси користувачів. За допомогою мережі інформація розповсюджується масово і швидко, стає соціалізуючим фактором впливу на маси. Очевидна зміна ставлення до неї та розширення можливостей її отримання і застосування для посилення людського потенціалу та його розвитку в багатьох напрямках [4].

Про перехід багатьох соціальних інститутів у віртуальний простір мережі Інтернет зазначають такі науковці, як В. Михайлов, С. Михайлов: з розвитком нових інформаційних і телекомунікаційних технологій змінюється характер віртуальності — з'являється специфічний простір, який спеціалізується на переході всього і вся у віртуальний стан [13]. Таким простором є Інтернет. Сьогодні Мережа — це середовище, насичене соціальними процесами різного спрямування, деякі з них знаходять своє відображення у реальності: у режимі он-лайн обговорюються соціальнозначущі питання, формується громадська думка щодо тих чи інших проблем життя суспільства [5].

Є можливість транслювати телевізійні програми в Інтернеті та зберігати їх для багаторазового перегляду, а також для коментарів відвідувачів. Новини та інші проекти телевізійних програм мають або власні сайти, або свої сто-

рінки в соціальних мережах Фейсбук, Твіттер, ВКонтакте та інших. Це зручно для налагодження взаємовідносин — збирання коментарів відвідувачів сайтів, маніпуляційного впливу, реклами.

Відбувається конгломерація ресурсів у Мережі, створюються можливості для доступу на портали та сайти широких кіл користувачів (їхня концентрація в одному місці і часі). Це спрощує процес викладу певної інформації та її сприйняття.

Комунікаційні технології та комунікативні взаємовідносини в Інтернеті є сферою інтересів багатьох дослідників. Серед них можна назвати Г. Фасхутдінову (інформаційно-комунікаційні взаємодії) [6], Л. Городенко (мережева комунікація, її ознаки та проблеми сприйняття) [7; 8], Е. Кириченко, А. Ярута (інтернет-комунікація як нова форма соціалізації в суспільстві) [9], А. Чічановського, О. Старіша (інформаційні процеси в структурі світових комунікаційних систем) [10], П. Кондратенко (комунікаційна діяльність в організації соціального простору громадянського суспільства) [2], Р. Солонінко (комунікативна діяльність особистості) [11], М. Щенникова (комунікативна діяльність суб'єктів державного управління в сучасному Рунеті) [12] та інших. Науковці характеризують соціально-комунікаційний простір віртуального суспільства з різних сторін, намагаючись відслідкувати інформаційні потоки в Інтернеті, визначити проблематику соціальних та комунікаційних процесів.

Так, дослідник В. Рожков наголошує, що "соціальний простір нового ("постіндустріального", "інформаційного" тощо) суспільства, яке стає в буквальному сенсі віртуальним, володіє своєю особливою матрицею (мережа). Основним феноменологічним проявом такої мережі, як Інтернет, є різноманітні потоки (фінансові, освітні тощо), головними серед яких в сучасну епоху стають інформаційні потоки. Подібний "потічний" простір надає соціальній практиці фрагментований характер, що відображається на змісті та структурі світоглядних поглядів, які все більше і більше релятивізуються" [13].

При цьому змінюється модель комунікації, на що вказує І. Фомічова: "Загальна спрямованість розвитку засобів поширення інформації полягає в затвердженні гетерархічного (горизонтального, рівноправного) порядку на місці ієрархічного (вертикального, з домінуванням одного з суб'єктів спілкування). Відбувається перехід від односторонньої до двосторонньої моделі комунікації" [14].

Держави світу в добу інтернет-технологій створюють програми інформаційного розвитку: "Основними завданнями інформаційних програм усіх держав, що встали на шлях інформацізації, є:

— визначення ролі та завдання уряду і приватних підприємств у процесі побудови інформаційного суспільства;

— удосконалення законодавчої бази, правової підтримки і захисту інформаційних процесів;

— оптимізація парку обчислювальної техніки, технологій, телекомунікаційних та інших засобів зв'язку;

— проведення політики підвищення загальноосвітнього рівня у галузі інформації всіх верств населення;

— розроблення механізмів ціноутворення та інвестування інформаційних процесів і прискорення на цій основі інфраструктури;

— розв'язання питань спрощеного міжнародного обміну інформацією за допомогою використання всіх доступних заходів (конференцій, виставок, обміну фахівцями і т. д.)" [1, с. 111]¹.

До важливих соціальних (у сенсі громадських) умов успішного розвитку інформатизації належить забезпечення громадянам суспільства доступу до отримання інформації, її використання та обміну між членами суспільства [15]. Соціальні мережі — одне із основних комунікаційних джерел для користувачів Інтернету — стають тематичними та професійно-спрямованими.

У 2010 році запущена нова соціальна мережа для державних чиновників "Gosbook". У її рамках вони можуть не тільки вести блоги, а й створювати експертні та робочі групи для обговорення питань державного управління, наприклад законодавчих ініціатив, розробляти нормативні акти, проекти концепцій. На відміну від першої подібної мережі Regionalochka.ru, де доступ можливий тільки для зареєстрованих чиновників, нова мережа напіввідкрита — багато матеріалів та повідомлень розміщують у відкритому доступі, і частина питань буде доступна для обговорення усім бажаючим. Прийом користувачів йде за клубною схемою: нового учасника має запросити або хтось з адміністраторів мережі, або один з уже зареєстрованих користувачів. Одне з основних завдань мережі — широке залучення до її роботи державних службовців і фахівців з регіонів [12].

Комунікаційні технології Інтернету (електронна пошта, скайп, чати, форуми, вебіари, відеоконференції і, звичайно, соціальні мережі) служать для взаємозв'язків з широкими масами населення, впливу на них чи взаємодії з ними, інформаційного захоплення або для тиражування інформаційних продуктів. З'являються нові можливості спілкування, наявні розширюють асортимент послуг. Більшість інформаційних ресурсів, маркетингові послуги, інформаційний бізнес, онлайн-спілкування переноситься в той віртуально-комунікаційний простір, де, з одного боку, можна вільно висловлювати думки, з іншого — чинити масовий вплив на користувачів, формувати суспільні відносини, що здійснюються в колі різних спільнот, об'єднань, урядових порталів і пересічних користувачів.

Одним із елементів системи соціальних взаємодій є комунікація. Саме поняття "комунікація" було введено в обіг з другої половини ХХ століття, коли людство все сильніше почало відчувати вплив такого соціального явища, як "інформаційний вибух", результатом якого і стали нові форми і види комунікації [1].

Мережева комунікація якнайкраще вписується у модель інформаційного чи технотронного суспільства, оскільки

ки в соціумі спостерігається тенденція усвідомлення провідної ролі інформації в процесах еволюції й життя загалом, визнання її однією з головних категорій створення світу. Інтернет та інші види і форми мережевої комунікації краще за традиційні медіа сумісні з культурою нової епохи — культурного моменту, оскільки мають дискретну природу [6].

Цікавим є погляд на комунікацію Д. Пітерса, яка "передбачає контакт без дотику. Говорити по телефону — означає ототожнювати акустичний образ із втіленою присутністю. У "комунікації" тіла перестають бути носіями остаточних доказів індивідуальності і особистості. Наші обличчя, дії, голоси, думки і взаємини перемістилися у царину медіа, звідки ці знаки наших "я" можуть розсіюватися без нашого дозволу. Комунікація стає знеціленою" [15].

Значимо, що комунікацію в суспільстві трактують неоднозначно, зокрема наявні два основні акценти: "спілкування" і "комунікація", в яких, відповідно, основною категорією є спілкування, а в структурі останнього виділяють комунікацію (як обмін інформацією) поряд з інтеракцією (організація взаємодії та впливу) та перцепцією (чуттєве сприйняття як основа взаєморозуміння). Спільними є їх співвідносність із процесами обміну і передавання інформації, зв'язок з мовою як засобом для цього. Вважається, що за спілкуванням в основному закріплюються характеристики міжособистісної взаємодії, а за комунікацією — додаткове значення — інформаційний обмін у суспільстві [17, с. 153].

Оскільки мережа Інтернет має властивості та функції соціального інституту, комунікація є невід'ємною складовою транзакцій в Мережі і характеризує комунікативну активність суспільства. На неї як на соціальний процес, що відображає суспільну структуру і виконує функцію зв'язку, вказують такі дослідники, як О. Фінагіна та К. Харіна: комунікація — це ширше поняття, що означає багатогранність зв'язків і взаємодій і вміщує в собі всі види і способи спілкування [1].

На соціальності комунікативної діяльності наголошує також й дослідниця Р. Солонінко: "Комунікативна діяльність як різновид людської діяльності являє собою специфічне соціальне явище, реалізуючи комунікативну функцію всього суспільства, пов'язуючи між собою всі інші види людської діяльності" [11].

О. Фінагіна та К. Харіна вважають, що в рамках сучасного суспільства важливими функціями, які виконує комунікація, є пізнавальна, прогностична, практична, практично-інструментальна, методологічна [1]. Завдяки комунікаційній функції створюється особливе середовище інтерактивної комунікації суб'єктів інформаційного простору, що базується на взаємодії масивів трьох типів інформаційних просторів і трьох середовищ циркуляції інформації, а також реалізується решта функцій інформаційного простору (А. Чічановський, О. Старіш) [10].

Л. Городенко класифікує ознаки мережевих комунікацій, поділяючи їх на технологічні, інформаційно-комунікаційні, творчі та психологічні. До *технологічних* відносяться такі ознаки, як: оперативність, просторово-часове наближення, мультимедійність, залежність від технологій, децентралізованість і ризоматність, інтерактивність; до *інформаційно-комунікаційних* — глобальність, цілісність, мозаїчність, масовість, загальнодоступність; до *творчих* — креативність, позамовність, інтертекстуальність, гіпертекстуальність, анонімність; до *психологічних* — інмутація, адикція, деперсоналізація, обмеження сенсорного досвіду, невизначеність ідентичності [8, с. 26].

На думку І. Остапенко, інтернет-комунікація характеризується такими особливостями: а) активність/пасивність соціального суб'єкта інформаційного світу; б) "розірваність"/гармонійність соціального буття людини інформаційного суспільства; в) протиріччя/погодження змісту соціального впливу в інформаційному світі. На відміну від звичай-

¹ Цитата з кн.: Колин К. К. Фундаментальные основы информатики: учеб. пособие. — М.: Акад. проект. — Екатеринбург: Деловая кн., 2000. — 350 с.

ної реальності, інтернет-середовищу притаманна значно більша соціальна невизначеність завдяки динаміці, принципів безмежності, наявності великої різноманітності можливостей комунікації. Якщо буття людини в соціальному світі залишається відносно структурованим, то його "віртуальне життя", не маючи звичних рамок для самокатегоризації, ставить необхідною умовою існування вирішення завдання самовизначення, самопрезентації та пошуку ідентичності [17]. Можна додати, що на соціальну невизначеність інтернет-середовища впливають проблеми та реалії нашого суспільства, адже комунікаційні процеси (потоки) йдуть з реального світу у віртуальний, і з віртуального в реальний. Це як два боки однієї медалі.

Важливим також є розгляд характеру комунікаційних зв'язків між людьми в добу інтернет-технологій, їх вплив на соціальність користувачів.

І. Фомічова називає проблеми переходу частини суспільства в інтернет-простір, а саме: вплив розповсюдження Інтернету на культурні навички людей; можливість участі особистості в масових комунікаціях (одне із досліджень в США показало, що більшість опитаних не відчувають, що Інтернет збільшує їх можливість брати участь у суспільному житті, впливати на політику); розмивання ідентичності під впливом Інтернету тощо. Одні дослідники відзначають, що у зв'язку з поширенням Інтернету є небезпека зменшення соціального капіталу — системи безпосередніх зв'язків між людьми, їх спілкування, взаємодопомоги, самоорганізації. Інші спираються на уявлення про те, що в сучасному суспільстві психологічне об'єднання людей (ідентичність та солідарність) по каналах опосередкованої комунікації, а не на основі безпосередніх контактів, природне і неминуче [14].

Оскільки певна частина громадян не має змоги користуватися послугами Інтернету, це створює певну нерівність в суспільстві, адже Мережа — це інформація про безліч послуг, це обговорення ефективності їхнього надання, це можливість висловити думку "інкогніто", отримати інформацію дуже швидко і викласти її для інших, тобто економія часу і ресурсів, яка у поєднанні із новими знаннями все більше стає головною цінністю. Неможливо переоцінити роль успішної комунікації в розвитку громадянського суспільства. Виділимо такі аспекти та сфери суспільно значущої комунікації:

- роль комунікативних стратегій у вирішенні суспільних конфліктів;
- комунікативні механізми формування позитивних установок у суспільній думці;
- успішна публічна комунікація суспільно значущих фігур (політики, громадські діячі);
- роль зв'язків з суспільством/громадськістю у формуванні громадянської відповідальності корпоративного світу;
- зростання ролі засобів масової інформації [2].

Учасники комунікації в Мережі є учасниками соціальних процесів, що відбуваються в інформаційному суспільстві, вони вступають у комунікацію з іншими людьми з певною метою. П. Кондратенко вважає, що, по-перше, реципієнт бажає отримати від комуніканта деякі привабливі для нього повідомлення, по-друге, той хоче повідомити реципієнту деяку інформацію, що впливає на поведінку останнього, по-третє, і комунікант, і реципієнт зацікавлені у взаємодії з метою обміну певними відомостями [2]. Вся система комунікативної діяльності покликана забезпечити єдність сфер і сторін суспільного життя, оптимізувати соціальні зв'язки, створивши тим самим комунікативні умови для розвитку особистості [11].

Слід зазначити, що в повсякденне життя більшості людей входять комунікативні технології Мережі, і вони все

більше пристосовуються до правил та умов Інтернету. Водночас відбувається "чітка уніфікація масової свідомості, оскільки люди отримують одночасно однакові новини, йде глобальна пропаганда способу життя, який є властивим західній цивілізації, тобто, як і в різних країнах, проводиться реклама однієї і тієї самої групи товарів. Особливо сильно цей механізм так званої глобалізації масової свідомості діє на сучасну молодь. Уже через декілька десятиліть, швидше за все, виросте покоління людей, які будуть поділяти набагато більше стереотипів власної свідомості, ніж їхні численні попередники" [18].

Інформатизація суспільства проходить у певному соціальному середовищі і залежить від нього. Швидкість цього процесу, його зміст, ефективність, прояв різних складових перебувають в органічній залежності від технічного базису суспільства, соціального клімату, існуючого в суспільстві, від соціальних умов, реальної обстановки, в якій відбувається процес інформатизації [3].

Розповсюдження "мережевого" мислення значною мірою позначається на повсякденному житті кожної людини: домінуючі функції і процеси все більше і більше стають організованими за типами мереж. Відносно жорсткі та вертикально організовані соціальні структури минулого замінюються гнучкими і горизонтально зорієнтованими мережами, через які в основному і здійснюється обмін ресурсами, політичний процес тощо, саме мережі становлять нову соціальну морфологію сучасних спільнот [13].

Завдяки своїм широким можливостям інтернет-технології справляють значний соціалізаційний вплив на особистість. Комунікативна активність суспільства нині все більше зміщується в бік віртуального спілкування за допомогою мережі Інтернет з її здатністю діяти на широкі кола користувачів, розширювати кордони свого впливу для просування товарів та послуг.

Інтернет-магазини все більше привертають увагу своєю доступністю, інформативністю, доставлянням товарів тощо, тобто все більше покупців віддають їм перевагу.

Отже, про підвищення комунікативної активності суспільства у віртуальному середовищі мережі Інтернет свідчить: всезростаюча активність засобів масової комунікації; постійне оновлення контенту на порталах; розвиток блогосфери та соціальних мереж; збільшення послуг реклами та маркетингу; здійснення операцій купівлі-продажу товарів в інтернет-магазинах; активність користувачів, які багато часу проводять в Інтернеті тощо.

Комунікація в Мережі частіше стає прогнозованою і діловою, цьому сприяють пошукові системи Інтернету, які можуть відслідковувати запити користувачів. Позитивним у цьому процесі є широке використання інтернет-комунікацій в роботі, навчанні, науковій діяльності тощо. Водночас в Мережі триває монополізація ресурсів, йде боротьба за користувачів та привертання уваги до послуг та новин. Зворотний зв'язок відбувається як відповіді на запитання користувачів та пропозиція певних послуг та товарів. Таке, більш уніфіковане, спілкування сприяє покращенню соціальної взаємодії між людьми, глибшому розумінню їхніх потреб та визначенню можливостей.

Наступні дослідження можуть стосуватися аналізу соціальних процесів у віртуальному та реальному суспільствах, їхній подальший розвиток та трансформація.

Список використаної літератури

1. Фінагіна О. В. Розвиток інформаційних систем в інформаційному суспільстві / О. В. Фінагіна, К. В. Харіна // Економічний простір. — 2008. — № 17. — С. 109—116.
2. Кондратенко П. Б. Коммуникационная деятельность как организация социального пространства гражданского общества : автореф. дис. ... канд. социол. наук / Кондратенко Петр Борисович ; Хабар. гос. техн. ун-т. — Хабаровск, 2002. — 22 с.

3. Михайлов В. А. Особенности развития информационно-коммуникативной среды современного общества / В. А. Михайлов, С. В. Михайлов // Актуальные проблемы теории коммуникации. — СПб., 2004. — С. 34—52.
4. Негодаев И. А. Информатизация культуры / И. А. Негодаев // Библиотека "Полка букиниста". — Режим доступа: http://rolbu.ru/negodaev_informculture/. — Загл. с экрана.
5. Невесенко Е. Д. Специфика формирования и функционирования Интернет-сообществ: социальный аспект / Е. Д. Невесенко // Молодой ученый. — 2011. — № 5, Т. 2. — С. 88—92.
6. Фасхутдинова Г. А. Информационно-коммуникационные взаимодействия как атрибут развития современного общества: автореф. дис. ... канд. филос. наук / Г. А. Фасхутдинова; Башкир. гос. ун-т. — Уфа, 2009. — 16 с.
7. Городенко Л. Мережева комунікація: проблеми філософії сприйняття / Л. Городенко // Світ соціальних комунікацій. — 2011. — № 3 — С. 134.
8. Городенко Л. М. Класифікація ознак мережевої комунікації / Л. М. Городенко // Проблеми соціальної комунікації. — 2012. — Вип. 15. — С. 25—29.
9. Кириченко Е. А. Особенности интернет-коммуникации, как новой формы социализации в современном обществе / Е. А. Кириченко, А. Г. Ярута. — Режим доступа: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/24615/1/Kiryuchenko.pdf>. — Загл. с экрана.
10. Чічановський А. А. Інформаційні процеси в структурі світових комунікаційних систем / А. А. Чічановський, О. Г. Старіш. — 2010. — К. : Грамота. — С. 568.
11. Солонинко Р. В. Коммуникативная деятельность личности: социально-философский анализ : автореф. дис. ... канд. филос. наук / Солонинко Раиса Владимировна; Башкир. гос. ун-т. — Уфа, 2002. — 18 с.
12. Щенников М. А. Коммуникационная деятельность субъектов государственного управления в современном Рунете / М. А. Щенников // Управление мегаполисом. — 2010. — № 5. — С. 138—143.
13. Рожков В. Интернет и социальные аспекты общества / В. Рожков // Вестник МГУ. Серия "Журналистика". — 2008. — № 3. — С. 68—76.
14. Фомичова И. Д. Социология Интернет-СМИ : учеб. пособие / И. Д. Фомичова — М. : Изд. фак. журналистики Моск. гос. ун-та, 2005. — 79 с. — (Серия "Интернет-журналистика" ; вып. 2)
15. Пітерс Д. Д. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Джон Дарем Пітерс. — К. : Академія, 2004. — С. 302.
16. Філіпова Л. Я. Значення інтернет-комунікацій для документально-комунікаційної системи суспільства / Л. Я. Філіпова // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали Міжна. наук. конф., 18—19 лип. 2010 р. / відп. В. М. Шейко. — Х., 2010. — С. 295.
17. Остапенко И. А. Гендерная идентичность и самопрезентация в Интернет-коммуникации: социально-философский анализ : автореф. дис. ... канд. фил. наук / Остапенко Ирина Алексеевна; Ростов. гос. ун-т. — Ростов-на-Дону, 2004. — 20 с.
18. Социальные аспекты информационного общества // Сайт "Информационное общество". — Режим доступа: <http://www.isu.org.ua/infoobshchestvoukraini/250-socialnye-aspekty-informacionnogo-obshchestva.html>. — Загл. с экрана.

В статье рассматриваются вопросы коммуникации и коммуникативной активности общества во времена интернет-технологий, социальные проблемы информационного влияния Сети.

Problems of communication and communicational activities of society at the time of Internet technologies and social problems of the influence of informational network are considered.

Надійшла в редакцію 22 липня 2013 року